

ДО ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ НОТАРІАЛЬНИХ ОРГАНІВ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Долинська Марія Степанівна

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри господарсько-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

Надання нотаріальних послуг населенню України є однією з гарантій захисту прав та інтересів громадян, фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про нотаріат» до органів, уповноважених на вчинення нотаріальних дій в державі відносяться: органи нотаріату та органи квазінотаріату, тобто посадові особи таких органів вправі вчиняти певні нотаріальні дії або прирівняні до нотаріальних дій, в додаток до виконання своїх основних функціональних обов'язків.

Дата 24 лютого 2022 року розділило діяльність нотаріальних органів держави на до війни та під час війни.

Має рацію О. Кармаза стверджуючи, що забезпечення прав у нотаріальному процесі під час дії правового режиму воєнного стану – це процесуальна діяльність щодо захисту та охорони цивільних прав та інтересів громадян і юридичних осіб, яка здійснюється нотаріусом чи уповноваженою законом на вчинення нотаріальних дій посадовою особою у порядку, в спосіб та в межах, визначених Конституцією та законами України з особливостями, передбаченими Законом України «Про правовий режим воєнного стану»¹.

Під час воєнного стану в Україні, вчинення нотаріальних та квазінотаріальних дій відбувається на підконтрольній Україні території, згідно діючого законодавства, в тому числі прийнятого у цей час.

Аналізуючи чинне українське законодавство вбачається, що найширші повноваження у нотаріальній сфері, в тому числі під час воєнного стану та лише на підконтрольній Україні території, мають державні нотаріуси, які працюють у державних нотаріальних конторах та державних нотаріальних архівах, а також нотаріуси, які займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси).

Найбільшим колом нотаріальних повноважень, серед квазінотаріальних органів, наділені посадові особи консульських установ та дипломатичних представництв України відповідно до статті 38 Закону України «Про

¹ Кармаза О. О. (2022). Модифікація процесуальних прав в нотаріальному процесі України в умовах дії воєнного стану. Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького. Серія: Право, 13. С. 171.

нотаріат». Однак компетенція консульських установ зазнала суттєвих корегувань та редагувань, відповідно до Закону України № 775-IX від 14 липня 2020 року «Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат» щодо усунення законодавчих колізій та прогалин».

Згідно з первинною редакцією Закону України «Про нотаріат» 1993 року та Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат» від 1 жовтня 2008 року № 614-V, вчиняли нотаріальні дії посадові особи виконавчих комітетів сільських, селищних та міських рад народних депутатів, де немає нотаріусів. Однак Законом України № 775-IX від 14 липня 2020 року «Про внесення змін до Закону України «Про нотаріат», право вчиняти нотаріальні дії мають посадові особи органів місцевого самоврядування лише сільських населених пунктів.

При цьому вищевказані посадові особи, вчиняють одночасно як нотаріальні дії, наприклад посвідчують заповіти (стаття 37 Закону України «Про нотаріат»), а також здійснюють квазінотаріальні (прирівняні до нотаріальних) дії: посвідчують довіреності осіб, які проживають у населених пунктах, де немає нотаріусів, посвідчені уповноваженою на це посадовою особою органу місцевого самоврядування, крім довіреностей на право розпорядження нерухомим майном, довіреності на управління і розпорядження корпоративними правами та довіреностей на користування та розпорядження транспортними засобами (стаття 40 Закону України «Про нотаріат»).

Законодавець надав право здійснювати прирівняні до нотаріальних дії іншим посадовим особам, перелік яких передбачено у статтях 40, 40-1, 78 Закону «Про нотаріат»².

Аналізуючи норми статей 245 і 1252 Цивільного кодексу України та статей 40, 40-1 Закону України «Про нотаріат» щодо видів вчинення квазінотаріальних дій, вважаємо виокремити їх три основні групи: посвідчення заповітів; посвідчення довіреностей; засвідчення справжності підпису на документах, зміст яких не суперечить Законом і які не мають характеру угод та не містять у собі відомостей, що принижують честь і гідність людини³.

Законодавство України у статті 40 Закону України «Про нотаріат» окремо визначає компетенцію посадових осіб щодо посвідчення лише двох видів нотаріальних дій: заповітів та довіреностей, прирівняних до нотаріально посвідчених.

До осіб, уповноважених на укладення вищевказаних прирівняних нотаріальних дій відносяться: головні лікарі, їх заступники з медичної частини або чергові лікарі лікарень, госпіталів, інших стаціонарних закладів охорони здоров'я; начальники госпіталів, санаторіїв та інших військово-

² Долинська М. С. (2022). Проблеми нотаріального процесу: підручник. Львів: ЛьвДУВС, С. 83-84.

³ Долинська М. С. (2017). До питання компетенції посадових і службових осіб, які вчиняють дії, прирівняні до нотаріально посвідчених. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 3. С. 60.

лікувальних закладів, їхні заступники з медичної частини, старші або чергові лікарі; директори або головні лікарі будинків для осіб похилого віку та інвалідів; капітани морських, річкових суден, що ходять під прапором України; начальники пошукових або інших експедицій; командири (начальники) військових частин, з'єднань, установ або військово-навчальних закладів – у пунктах дислокації цих частин, з'єднань, установ або військово-навчальних закладів, де немає нотаріусів чи посадових осіб органів місцевого самоврядування, які вчиняють нотаріальні дії; начальники установ виконання покарань; начальники слідчих ізоляторів; посадові особи органів місцевого самоврядування – при посвідченні довіреності осіб, які проживають у населених пунктах, де немає нотаріусів.

Відповідно до чинного законодавства, на територіях, на яких введено воєнний стан, на підставі рішення Президента України можуть бути утворені тимчасові державні органи – військові адміністрації. Тому, у випадку створення військової адміністрації населеного пункту, у яких сільські, селищні, міські ради та/або їхні виконавчі органи, та/або сільські, селищні, міські голови не здійснюють покладені на них повноваження, а також в інших випадках, передбачених Законом «Про правовий режим воєнного стану», не варто вести мову про вчинення ними окремих видів нотаріальних дій згідно зі статтею 37 Закону України «Про нотаріат».

Вважаємо за необхідне виокремити постанову Кабінету Міністрів України № 164 від 28 лютого 2022 року «Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану», до якої протягом 2022–2023 років внесилися зміни 8 нормативно-правовими актами.

Так, постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2022 року № 209 «Деякі питання державної реєстрації та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану» запроваджено суттєві зміни до вищевказаної постанови Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 164, які, серед іншого, стосувалися питань вчинення окремих видів квазінотаріальних дій новими квазінотаріальними органами держави.

О. Кухарев справедливо зауважує, що відбулося розширення переліку осіб, що наділені правом посвідчувати заповіті⁴.

Річ в тім, що це стосується також посвідчення окремих видів довіреностей.

Постановою Кабінету Міністрів від 19 квітня 2022 року № 480 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо діяльності нотаріусів та функціонування єдиних та державних реєстрів, держателем яких є Міністерство юстиції, в умовах воєнного стану»: розширено перелік суб'єктів, уповноважених на посвідчення заповітів, прирівняних до нотаріально посвідчених; зобов'язано таких осіб (що наділені таким правом лише на час воєнного стану в державі), посвідчувати

⁴ Кухарев Олександр. (2022) Проблеми здійснення спадкових прав в умовах воєнного стану.. URL: <https://sud.ua/uk/news/blog/251193-problemi-zdiysnennya-spadkovikh-prav-v-umovakh-voyennogo-stanu>

окремі довіреності та заповіти, які лише прирівнюються до нотаріальних, а також укладати вищевказані квазінотаріальні правочини згідно з вимогами Порядку посвідчення заповітів і довіреностей, що прирівнюються до нотаріально посвідчених, у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 6 липня 2006 року № 940⁵.

Отже, новими квазінотаріальними суб'єктами (лише на час дії воєнного стану в Україні) виступають:

– командир (начальник) або уповноважена таким командиром (начальником) особа Збройних Сил, інших утворених відповідно до законів військових формувань, а також правоохоронних (спеціальних) органів, органів цивільного захисту, які залучаються до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії іноземної держави, що посвідчують заповіти та окремі види довіреностей;

– начальник табору (установи, де створено дільницю) для військовополонених, який вправі посвідчувати лише заповіти від військовополонених.

Оскільки лише 28 квітня 2022 року вказана постанова набула чинність, тому з 6 березня 2022 року до 27 квітня 2022 року новими вищезазначеними органами квазінотаріату не було обов'язковим до виконання положення вимог Порядку посвідчення заповітів і довіреностей, що прирівнюються до нотаріально посвідчених.

Вище перелічені квазінотаріальні органи (передбачені ст. 40 Закону «Про нотаріат» та постановою Кабінету Міністрів України № 164 від 28 лютого 2022 року) вправі посвідчувати заповіти лише у присутності двох свідків та не вправі посвідчувати секретні заповіти.

Органи нотаріату та квазінотаріату повинні дотримуватися обмежень щодо вчинення нотаріальних дій, які встановлені статтею 9 Закону «Україні «Про нотаріат».

⁵ Долинська М. С. (2023). Порядок посвідчення довіреностей та заповітів, прирівняних до нотаріально посвідчених : довідник. Львів : Растр-7, С. 38.